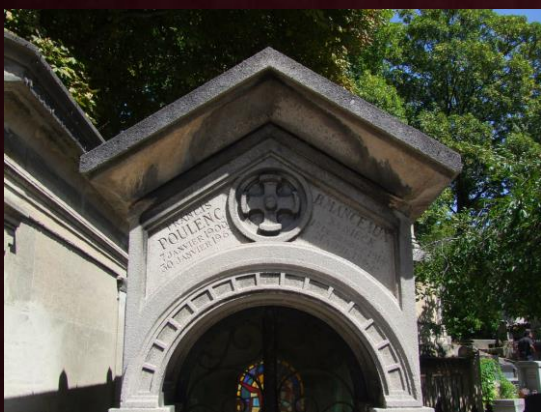


HV_623 PAŘÍŽSKÁ ŠESTKA

9. téma: Francis Poulenc



FRANCIS POULENC (1899–1963)



- Datum narození všeobecně uváděno a akceptováno 7.1. 1899
- Jenže Poulencův hrob uvádí něco jiného
- FP narozen do velmi zámožné a katolicky založené rodiny chemiků a farmaceutiků → rodinná firma Poulenc frères zal. 1827
- Narozen v 8. pařížském okrsku → jeden z nejbohatších v samém centru (kolem Champs-Élysées)
- Studium na prestižní obchodní akademii Lycée Concordet
- Od roku 1914 soukromé studium klavíru a lehce i kompozice u předního interpreta Debussy a Ravela, virtuosa Ricarda Viñese
- U Viñese seznámení s Marcelle Meyer, Georgesem Auricem a r. 1917 i s Erikem Satiem
- 1921–1925: soukromé studium kompozice u Charlese Koechlina

POULENC JAKO MUŽ PARADOXŮ

- 1954 označen redaktorem fr. rozhlasu při sérii rozhovorů jako *Mnich a šašek*
- Dle Poulenca se v *mnichovi* zrcadlí **vliv otce**, zatímco v *šaškovi* **vliv matky**
- **Mnich:** rurální region Aveyronu+katolicismus+spiritualita+tradice+závažnost+forma+orchestr+sborová tvorba
- **Šašek:** urbánní Paříž+světскost+sexualita+modernita+lahodně špatná hudba+melodie, rytmus+klavír+sólové písně
- Carl B. Schmidt: „*Pronajímal si samotu na hotelu, ale nesnášel samotu – upřednostňoval být obklopený mnoha lidmi. Neměl příliš v lásce venkov, ale udržoval si domov uprostřed přírody. Zbožňoval Paříž, ale nemohl v ní vydržet déle, než pár týdnů v roce. Neměl rád chůzi, ale nikdy neřídil, ba ani nevlastnil auto. Byl takovým gurmánem, že si užíval zákusky před obědem, ale také dodržoval ty nejprísnejší diety. Miloval psy, zejména ty, které se připoutali pouze k jednomu člověku, ale nikdy si v pozdějších letech žádného nepořídil. Byl znám pro své vtipy a šprýmy, ale také byl často náchylný k záchvatům melancholie.*“
- Pierre Bernac: „*Jeho osobnost byl překvapivý mix veselosti a melancholie, důkladnosti a marnosti, triviality a vznešenosti. Byl to perfektní typ bonvivána, který miloval život se všemi dobrými věcmi, které mu nabízel, ale také se často utápěl ve vážných záchvatech deprese.*“
- K tomu všemu: Poulenc byl (do 1936 skrytě, po 1936 veřejně) velmi zapáleným katolíkem, ale také aktivním homosexuálem → vykonával několikadenní poutě do Rocamadouru a dalších svatyň, naproti tomu po nocích korzoval po klubech a ulicích při hledání anonymního sexu
- A k tomu všemu: si chtěl vzít za ženu svou nejlepší přítelkyni + v roce 1945 se mu narodila dcera
- Paradoxy i v hudbě: autor banálně maniakálních miniatur a pařížských šlágrů, ale též hlubokých a kontemplativních duchovních děl
- To vše jako výsledek bipolární poruchy, kterou Poulenc po celý život trpěl → zračí se nejen ve zvolených formách, ale též i v náplni děl = maniakálně radostná hudba vs. melancholicky depresivní

POULENC, GOLDEN YOUTH

- Ačkoliv Poulenc nebyl aristokrat, jeho vysoký původ mu dovolil chovat se tak:
 - 1) Mohl se věnovat hudbě, kterou profesionálně nestudoval, ačkoliv byl predestinován k dráze obchodníka
 - 2) Mohl se věnovat POUZE hudbě a neřešit existenční krizi (nemusel učit, nemusel se strachovat o neúspěch svých děl) díky dědictví své rodiny
 - 3) Mohl si koupit zámeček v Noizay
 - 4) Častý host v SALONECH a sídlech francouzských šlechtických rodů (de Noailles, de Beaumont, de Polignac)
- → V Poulencovi se jako v jediném autorovi 20. století odráží pozůstatek hudební kultury 19. století
- I proto je jeho hudba velmi přístupná, mnohdy se může jevit jako podbízivá (nižší kulturní monopol vysokých vrstev) a objevují se v ní i již *mrtvé* formy → FP jako jediný velký autor písní 20. stol.

POULENCOVA HUDBA

- Dochovaných 185 opusů (1918–1962 = ne málo, ne hodně, průměr 20. století)
- Poulenc nesmírně sebekritický → nepřeborné množství hudby spáleno, zničeno a nedochováno
- Když Poulenc svou hudbu dovolil publikovat a nespálil ji, za 20 let se k ní vrátil a přepracoval ji
- Autor obrovského množství spíše drobných sólových klavírních skladeb (*Chopin 20. století*)
- Autor základní literatury 20. století v oblasti komorní (celkem 13 děl) a klavírní koncertantní (5 děl)
- Důležitý autor sborové literatury 20. století
- Poslední velký autor písní a písňových cyklů (*Schubert 20. století*)
- Též i autor baletů a oper

POULENC PŘED LES SIX

- Nebyl z nehudbního prostředí (matka hrála na klavír, otec vášnivým posluchačem)
- Matka: Scarlatti, Mozart, Schubert, Chopin, Schumann
- Otec: Beethoven, Berlioz, Franck, Massenet

→ jasný maternální vliv v hudebním formování FP

- Velký obdiv k Debussymu
- Hudebně spíše autodidakt = soukromé studium klavíru a kompozice u Ricarda Viñese → zde seznámení s Auricem, Satiem
- Díky Satiemu a Auricovi seznámení s dalšími členy budoucí NJ a P6
- 1915 – úmrtí matky
- 1917 – úmrtí otce
- 1917 – člen Les Nouveaux Jeunes
- Leden 1918 – mobilizován k francouzskému dělostřelectvu (více času však strávil ve fr. armádním vězení → nebyl vojenský typ)
- Do NJ přispěl devatenáctiletý Poulenc nezanedbatelným množstvím zajímavých děl:
- První publikovaná kompozice – *Rhapsodie nègre* FP 3 (1918) – více černošská, než jazzová, jasný vliv Debussyho a impresionismu
- Obsazení Rhapsodie – flétna, klarinet, smyčcový kvartet + baryton reprezentuje zálibu v instrumentační originalitě budoucí P6
- Velký úspěch slavila *Sonáta pro dva klarinety* FP 7 (1918), díky které se *vyšvihl* → líbila se Stravinskému → doporučení k londýnskému nakladateli Chester
- Úspěšná též *Čtyřruční klavírní sonáta* (1918) → v obou sonátách zřetelný vliv Stravinského (statické melodie, harmonická ostinata, silné disonance, výrazná rytmika, avantgardní modalita), ale také vliv [Satieho a Lehké hudby](#) a hudby [banálně jednoduché](#)
- Nejvýraznější uplatnění Stravinského harmonického ostinata v první větě *Trois mouvement perpetuels* (1918)
- 1918 též i první píseň, na poezii Cocteaua – *Toréador* – zračí se v ní Poulencova láska k francouzské kultuře music-hallů a lehké hudby
- Nejoblíbenější kompozicí členů budoucí Šestky byly *Cocardes* FP 16 (1919), které musel Poulenc provádět každou sobotu u Milhauda doma – opět vliv lehké hudby a instrumentační originality (housesle, kornet, trombon, bicí)

POULENC V LES SIX

- 1920–1922 = doba hledání
- Poulencovo originálně tvůrčí období před Les Six začíná stagnovat vznikem skupiny
- Poulencova originalita nyní mnohdy na sílu = vznik pro Poulenca netypických děl – *Promenades* FP 24 (1921) → atypické disonance a užití polytonality, nepřiliš silná melodická linka (odklonění od rukopisu jeho minulých děl)
- Satieovská estetika čistoty a bezemočnosti (neo)klasicismu v *Suite pour piano* (1920)
- S probíhajícími soukromými hodinami kompozice u Charlese Koechlina se objevuje větší řemeslná zručnost a menší spoléhání se na intuitivnost a „kopírování“ modelů
- 1922 též i první sborové dílo – *Chanson á boire* – navázání na renesanční/gotická? francouzská vokální díla, zábavnost, originalnost, harmonická bohatost, historický kontext = předzvěst Poulenca jako velkého autora sborů
- Koechlinovy úkoy (harmonizovat Bachovy chorály pro žestě) se projeví též v *Sonátě pro trubku, lesní roh a trombon* (1922)
- A na formu „sonáty“ navázal též v *Sonátě pro klarinet a fagot* (1922)
- Období v Les Six vyvrcholilo zakázkou pro Ballet Russes baletem *Les Biches* (*Laně*) (1922) – dosud největší dílo duratou i obsazením, ale je to hlavně PURE POULENC – mix avantgardy a tradice, baroka a music-hallů, Stravinského a Mozarta

POULENC DO 1936

- Díky Les Six se stal Poulenc skladatelskou personou (navzdory věku – 1924 mu bylo pouhých 25 let)
- 1924 první písňový cyklus na básně renesančního Pierra de Ronsarda – Poulenc zná svůj jazyk
- 1925 klavírní suita *Napoli*, třetí věta je pure klavírní Poulenc
- Jestliže byl Poulenc po rozpadu Les Six známý, jeho sláva ve 2. polovině 20s ještě vzrostla:
- 1926 – 8 chansons gaillardes – druhý písňový cyklus – skvělá práce s textem, stále silný vliv Stravinského (druhá píseň), zřetelný rukopis → spoléhání se na formy, kvadratury, menší úseky, expoziční typ hudby
- 1926 – Trio pro hoboj, fagot a klavír FP 43 – pilíř komorní literatury 20. století – vlivy baroka, citace Glucka, vliv Mozarta (3. věta), střídání dur/moll, maniakálnost X melancholie
- 1928 – Koncert Champêtre pro cembalo a orchestr FP 49 (kritiky: Poulenc není tak geniální, jak si myslí) – koncert pro cembalo má též Martinů (1935)
- 20 léta vyvrcholily v *Aubade* neboli Choreografickém koncertu pro klavír a 18 nástrojů (1929) = koncert + balet, premiéra na soukromých orgiích vikomta a vikomtky de Noailles
- Přelom 20s a 30s osobní meltdown → 1927 žádost o ruku dlouholeté kamarádky Raymond Linoissier (oba věděli, že to je pouze snátek z rozumu), ale FP nevybíravě odmítnut („*Jsem znechucena šmrncovním, zahálčivým a pederastickým prvkem jeho chování.*“) → 1930 Linoissier umírá, FP zdrcen a vkládá rukopis *Laní* do jejích rukou v rakvi
- = první větší návaly depresí, kvůli kterým nemohl téměř rok komponovat → díky odmítnutí Raymond však potkal svou lásku, malíře Richarda Chanlaira
- 1929 též koupě zámečku v Noizay → pak ale finanční krize = Poulenc musel začít koncertovat: s barytonistou Pierrem Bernacem až do 1963 (všechny písně pro něj)
- Na úspěch *Aubade* navázal stále veleúspěšný Koncert pro dva klavíry a orchestr (1932)
- 1935 – hommage francouzské renesanci v Suite française d'après Claude Gervaise

POULENC PO 1936

- V srpnu 1936 zemřel při autonehodě Poulencův blízký přítel a též skladatel Pierre-Octave Ferroud → Poulenc zdrcen smrtí i způsobem smrti (Ferroud dekapitován) → pouť do Rocamadouru:

U Vierge Noire (černá madonna) v Rocamadouru Poulenc objevil a znovu zapálil vyhaslý oheň katolicismu své rodiny = zlom v Poulencově životě i hudbě

- První duchovní sbor *Litanies à la Vierge Noire* FP 82 (1936) – intimní modlitba, unisona, kontrapunktická akordika
- Po 1936 se vytrácí Poulencova mladistvá bezstarostnost vysokých kruhů na úkor hledání odpovědí na otázky ohledně života a smrti
- 1937 vokální *Mše G dur* – názvuky chorálu, bohatá harmonie
- 1938 *Koncert pro varhany, smyčcový orchestr a tympány* (srov. Martinů *Koncert pro 2 smyčcové orchestry, klavír a tympány* z roku 1938!)
- Proti tomu však stále komponuje hravý písňový cyklus na básně Éluarda (1937) či další pilíř komorní hudby v podobě *Sextetu pro klavír a dechový kvintet* (1939)
- Bezvýchodná politická situace v Evropě též i v Poulencově hudbě: Sborová *Quatre motets pour un temps de Pénitence* (1939) či píseň *Priez pour paix* (*Modlete se za mír*) zkomponovaná pouhý den po Mnichovské dohodě
- Nadcházející události silně působil na citlivého Poulenca
- Jako veterán z první světové války předpokládal, že bude povoláný i nyní, v případě nacistické hrozby

POULENC ZA VÁLKY

- Poulenc se jako jeden z mála francouzských skladatelů „zúčastnil bojů“ první i druhé světové války
- V první válce povětšinou v týlu u dělostřelectva, v kasárnách či ve vězení
- Ve druhé válce pak spíše ve vlaku při ústupech francouzské armády → Poulenc měl štěstí a se svým regimentem utekl před Němci zpět do Paříže, kde byla fr. armáda rozpuštěna (Messiean naproti tomu padl do zajetí a skončil v táboře Stalag II-B)
- Na rozdíl od Honeggera se Poulenc snažil svou hudbou bojovat proti okupaci → kohout v díle, zhudebňování textů odbojových básníků (Éluard) apod.
- 1940 šlágr *Les chemins de l'amour* z divadelní hry *Léocadia*
- Rozčilení nad okupací v ultravirtuozní *Sonátě pro housle a klavír* (1942) s pro Poulenca atypickými částmi (zejména agresivní úvod první věty a tragický závěr třetí věty)
- 1942 balet *Modely zvířat* podle Jeana de la Fontaine (pocta fr. baroku, i fr. odboji – část 2 kohouti)
- Stále se objevují i písňové cykly: šlágrovitě *Six Chansons Villageoises* (1942) stojící v opozici germánskému hudebnímu importu či kontemplativní světské sbory reagující na okupaci, např. *Figure Humaine* na text Éluarda (závěrečná píseň *La Liberté*), případně duchovní sbory typu *Salve Regina* (1941)
- Válečné období pro FP vyvrcholilo vytvořením surrealistické opery na libreto Guillaumea Apollinaira *Prsy Tirésiovy* (1944)

PODZIMNÍ POULENC (DO KARMELITEK)

- S přibývajícím věkem se „uklidňuje“ i Poulencovo hudební vyjadřování → avantgardní prvky se vytrácejí na úkor „populárních“
- 1946 – Poulencův nejznámější světský sbor Huit chansons françaises – reakce na válku v upevňování národní identity (tak jak fr. kultura upevňovala identitu v době po roce 1918) – francouzské národní texty, fr. nápěvy a rytmy
- 1947 – nejambicióznější Poulencovo symfonické dílo – Sinfonietta – velká cyklická sonátová forma → netypická pro Poulenca (i opery většinou drobnější výstupy) – zvládnuto, ale evidentní, že se FP v symfonické oblasti necítil dobře
- 1948 – druhá smyčcová sonáta – pro klavír a violoncello → John Cage na premiéře: „V životě jsem neslyšel nic tak sentimentálního.“
- 1949 Koncert pro klavír – stále velmi hrané dílo, již však nese rysy pozdního Poulenca
- 50. léta Poulenc zahajuje s novým a o 8 let mladším přítelem, podomním obchodníkem Lucienem Roubertem → horkokrevný vztah
- 1950 Stabat mater na památku nejznámějšího fr. gaye a Poulencova přítele, malíře Christiana Bérarda
- *Stabat* stále velmi oblíbené a často prováděné
- 1951 – opět se projevuje Poulencův pařížský duch v L'Embarquement pour Cythère pro dva klavíry či v cyklu Parisiana na texty Maxe Jacoba
- Poslední *velkou* sonátou je Sonáta pro dva klavíry z roku 1953, ve které se maličko vrací avantgardní mládí
- Roku 1953 začíná Poulenc pracovat na zakázce pro italskou La Scalu, opeře na motivy hry Georgese Bernanose *Dialogy karmelitek*

DIALOGY KARMELITEK

- Práce na *Karmelitkách* trvala 3 náročné roky → několik breakdownů, FP pochyboval, že operu dokončí
- hádky s partnerem + častá turné s Bernacem + FP přesvědčen, že trpí rakovinou žaludku, ve skutečnosti v říjnu 1955 zemřel na rakovinu Lucien + v listopadu 1955 umírá Honegger
- Od srpna 55 má Poulenc knír („*všechny ženy šílí – konečně!*“)
- *Dialogy karmelitek* podle novely Gertrude von le Fort *Poslední na popravišti*, podle které napsal Bernanos hru *Dialogy karmelitek*
- Příběh karmelitánských řeholnic z Compiégne (mučednic z Compiégne) se odehrává mezi lety 1789–1794: od vstupu Blanche do konventu po popravu gilotinou všech šestnácti jeptišek
- Modely pro operu: Monteverdi, Verdi, Musorgskij, ale též trochu Puccini, Janáček a Wagner
- *Poslední scéna opery*: 16 jeptišek jde na popravu a zpívají *Salve regina* v 16hlasém unisonu, jak umírají, zmenšuje se i počet hlasů, poté dvojhlas v unisonu 7+7, poté čtyřhlas po jednom, trojhlas, dvojhlas, jednohlas (Constance), pak přiběhne Blanche a umírá také

ZIMNÍ POULENC (OD KARMELITEK DO KONCE)

- Poulencovo velmi pozdní odpoledne se vyznačuje silnou melancholičností jeho děl s poměrně nízkým stupněm percepční úrovně (pozdní hudba je líbivější)
- Tento fakt nicméně neubírá na kvalitě a i v pozdním období vytvořil mnoho děl, která jsou živa dodnes
- Jsou to zejména:
- Dvě monoopery ve spolupráci s Cocteauem: *Lidský hlas* (1958) a monooperní miniaturu *La damme de Monte Carlo* (1961)
- Dvě velká duchovní díla: *Gloria* (1959) jedno z nejhranějších děl FP vůbec; na jeho úspěch navázal v *Sept répons des ténèbres* (1961)
- Trilogie sonát pro: *Flétnu a klavír* (1957), *Klarinet a klavír* (1962) a *Hoboj a klavír* (1962), která je zároveň FP posledním dílem
- Depresivnost, *populárnost* a pro Cage neúnosná melancholičnost posledních děl zřetelná zejména v posledních dílech pro klarinet (1. a 2. věta) a pro hoboj (3. věta)
- Poulenc umírá na infarkt 30. ledna 1963 ve svém pařížském bytě
- Za těmito dveřmi



LINIE TVORBY FP

- Uvnitř Poulencovy hudby se nacházejí dobře rozlišitelné linie, které se střídají a které jsou v různých etapách Poulencova života zastoupené více či méně
- 1) Linie tradiční – (podobně jako u Prokofjeva linie klasická) = zejména jako formotvorný prostředek, téměř jako parodizace klasického ideálu, který však Poulencovi pomáhal držet skladby pohromadě
- 2) Linie avantgardní – silné disonance (zejména $m2+v2$, $zv4$, $m7+v7$, $m9+v9$)
- 3) Linie sakrální – zejména po r. 1936, akordický kontrapunkt, často na jeden melodický model
- 4) Linie francouzská/populární – silná, až šlágrovitá melodika, zrcadlí hudbu music-hallů, s postupujícím věkem sílí
- 5) Linie banální – vulgární melodika, ztřeštěnost, několikeré opakování tóniky v závěru kvadratury
- 6) Linie ostinátní – nejen jako součást avantgardního ostinata, ale zejména ke zvýraznění bohaté harmoniky

POULENC A PROBLEMATIKA „PŮJČOVÁNÍ“ HUDEBNÍCH MOTIVŮ

- Že si Poulenc *půjčoval* hudbu jiných i tu svoji je všeobecně známo
- Poulenc tyto *krádeže* však dovedl k dokonalosti, nad kterou žasneme
- Největším Poulencovým *evergreenem* byl především Igor Stravinskij, na druhém místě samotný Poulenc, poté např. Gluck, Mozart a další
- Jeden příklad za všechny (zbytek je na vás):
- 1925 Stravinskij komponuje klavírní *Serenade A dur*, ve jejíž první větě (*Hymne*) se objevuje toto téma
- V roce 1928 se toto téma objevuje ve druhé větě (s názvem *Hymne*?!) Poulencových *Trois pièces*
- V roce 1929 se toto téma objevuje v Poulencově Nocturnu č. 1
- A v roce 1959 Poulenc na tomto tématu staví celou Gloria
- Všichni tedy ví, že TOTO TÉMA je z *Gloria*, nicméně už nikdo neví, že TOTO TÉMA je původně téma Stravinského
- Dále: v *Daialozích* se objevuje celá řada děl – od *Sonáty pro dva klarinety* (1918), přes *Nocturne č. 1* (1929) po *Prsy Tirésiovy* (1944) a mnoho, mnoho dalších (nikoliv citací, spíše doslovných výpůjček)